

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 20 mars 2019

Mål nr

T 5437-17

PARTER

Klagande och motpart

Joint Stock Company Belgorkhimprom

17 Masherova av.

220029 Minsk

Vitryssland

Ombud: Advokaterna FN och KÅ samt jur.kand. WS

Klagande och motpart

Koca İnşaat Sanayi İhracat Anonim Şirketi

Çamlık Mah. İkbāl Cad. Dınç Sok No:31

347 70 Ümraniye, İstanbul

Turkiet

Ombud: Advokat OS samt jur.kand. AB och JF

Ombud: Advokat SK

SAKEN

Klander av skiljedom

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2017-10-31 i mål T 6247-15

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens dom lämnar Högsta domstolen Joint Stock Company Belgorkhimproms klandertalan i dess helhet utan bifall.

Högsta domstolen förpliktar Belgor att, utöver vad hovrätten förordnat, till Koca İnşaat Sanayi Ihracat Anonim Şirketi betala ytterligare ersättning för rättegångskostnader vid hovrätten med 51 925 EUR, varav 48 625 EUR avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för hovrättens dom.

Belgor ska ersätta Koca för dess rättegångskostnad i Högsta domstolen med 700 000 kr avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Belgor har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ska – med undantag för punkten (ii) i skiljedomens domslut – upphäva den klandrade skiljedomen. Belgor har vidare yrkat att Högsta domstolen ska befria bolaget från skyldigheten att ersätta Koca för rättegångskostnader i hovrätten och att Belgor ska tillerkännas ersättning för sina kostnader i hovrätten.

Koca har yrkat att Högsta domstolen ska lämna Belgors talan utan bifall. Om Belgors klandertalan till någon del skulle vinna bifall har Koca yrkat att Högsta domstolen i första hand ska undanröja hovrättens dom och återlämna målet till hovrätten för fortsatt handläggning. I andra hand har Koca yrkat att

skiljedomen ska upphävas partiellt. Koca har vidare yrkat full ersättning för sina rättegångskostnader i hovrätten.

Parterna har bestritt varandras yrkanden och yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

Inledning

1. Målet gäller klander av en skiljedom meddelad i en tvist mellan det vitryska bolaget Joint Stock Company Belgorkhimprom (Belgor) och det turkiska bolaget Koca İnşaat Sanayi Ihracat Anonim Şirketi (Koca).
2. Under 2011 ingick parterna ett avtal enligt vilket Koca skulle utföra vissa konstruktions- och grävarbeten avseende två gruvschakt i Turkmenistan (Entreprenadavtalet). Avtalet innehåller en skiljeklausul som hänvisar till skiljedomreglerna för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut (SCC Skiljedomregler 2010). Skiljeklausulen har följande lydelse:

”Any disputes, disagreements and claims between the Employer and the Contractor emerged because of or in connection with the present Contract or upon violation, termination or invalidity of the present Contract shall be finally settled by arbitration in accordance with the Arbitration Court of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce.”
3. Sedan Belgor hävt avtalet påkallade Koca skiljeförfarande. Koca yrkade att Belgor skulle betala knappt 11 miljoner USD avseende utförda arbeten, tillägsarbeten, maskiner och utrustning samt ränta. Koca yrkade dessutom ersättning för utebliven vinst med drygt 20 miljoner USD.

4. Belgor, som bestred Kocas talan, yrkade för egen del att Koca skulle betala knappt 10 miljoner USD som ersättning på grund av fel i utfört arbete. Belgor bestred också att skiljenämnden var behörig att pröva Kocas talan avseende vissa tilläggsarbeten. Enligt Belgor omfattades tvisten i den delen inte av skiljeklausulen i Entreprenadavtalet.

5. Skiljedom meddelades den 3 april 2015. Belgor ålades att betala drygt 9 miljoner USD. Belgors yrkanden avslogs.

6. Efter klandertalan av Belgor har hovrätten upphävt skiljedomen till den del den avsåg ett belopp om 2 563 669 USD, varav 900 875 USD rörde tilläggsarbeten och 1 662 794 USD ränta.

Frågorna i Högsta domstolen

7. Högsta domstolen ska pröva om skiljenämnden har

- i fråga om tilläggsarbetena prövat ett yrkande som inte täcktes av skiljeklausulen,
- överskridit sitt uppdrag eller begått ett handläggningsfel genom att inte pröva en tvistig omständighet,
- begått ett handläggningsfel genom att inte ge part möjlighet att utföra sin talan, samt
- begått ett handläggningsfel genom att ge en skiljedom utan stöd i bevisning.

Har skiljenämnden i fråga om tilläggsarbetena prövat ett yrkande som inte täcktes av skiljeklausulen?

Parternas talan i Högsta domstolen

8. Koca gör gällande att tilläggsarbetena omfattades av skiljeklausulen i Entreprenadavtalet.

9. Enligt Belgor har skiljenämnden dömt över Kocas yrkande om ersättning för tilläggsarbeten som inte omfattades av skiljeklausulen i Entreprenadavtalet. Skiljedomen ska därför upphävas enligt 34 § första stycket 1 eller 2 lagen (1999:116) om skiljeförfarande, i första hand i sin helhet och i andra hand i den del som avser utdömd ersättning för arbeten (619 610 USD) och ränta (281 265 USD).

10. Belgor gör gällande att tilläggsarbetena omfattades av en tvistlösningsklausul med följande lydelse:

”All disputes and (or) disagreements which can arise from the present Contract or in connection with it, shall first be resolved by means of negotiations on the basis of observance of interests of each Party.

The claim order of settlement of arguments under the present Contract is obligatory. The Party which has received the claim shall give the well-founded answer within 10 (ten) calendar days.

If the mutual agreement is not reached within 10 (ten) calendar days after receiving the written response referred to above, each of the Parties has the right to petition Minsk economic court and the laws and regulations of the Republic of Belarus shall apply to such disputes.”

11. Koca har invänt att den av Belgor åberopade tvistlösningsklausulen inte exkluderar skiljeklausulen i Entreprenadavtalet, vilken omfattar samtliga tvister som har samband med det avtalet.

Rättsliga utgångspunkter

12. Ett skiljeavtal kan avse framtida tvister om ett i skiljeavtalet angivet rättsförhållande (1 § första stycket skiljeförfarandelagen). Med detta markeras att ett skiljeavtal inte kan avse alla framtida tvister mellan parterna; det måste konkretiseras till ett visst rättsförhållande (se prop. 1988/89:35 s. 212). Konkretisationskravet är avsett att ge parterna möjlighet att överblicka konsekvenserna av skiljeavtalet.

13. Tillämpningsområdet för ett skiljeavtal bestäms enligt sedvanliga principer för avtalstolkning. Skiljeavtal är ofta standardmässigt utformade. Det finns därför sällan hållpunkter för att i det enskilda fallet utröna en specifik partsavsikt. I de fall där ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar och andra relevanta tolkningsdata inte ger ledning, är det naturligt att utgå från att skiljeavtalet ska fylla en förnuftig funktion och utgöra en rimlig reglering av parternas intressen (jfr ”Partneravtalet” NJA 2015 s. 741 p. 10). Parterna får då antas ha avsett att uppkomna tvister ska lösas snabbt och i ett sammanhållet förfarande inför en av parterna vald skiljenämnd.

14. Vid tolkningen av skiljeavtal och skiljeförfarandelagens begrepp ”rättsförhållande” bör beaktas de principer som ligger bakom 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. Konventionen föreskriver att en partsöverenskommelse om skiljeförfarande ska erkännas om den avser tvister med avseende på ”a defined legal relationship” (se artikel II.1). Principerna i konventionen, som syftar till att säkerställa ett enhetligt erkännande av skiljeavtal och till att underlätta verkställighet av skiljedomar, har i utländsk rättspraxis och i internationell doktrin ansetts motivera en generös tolkning av skiljeavtalet, liksom av konventionens begrepp ”legal relationship” (jfr exempelvis Gary B. Born, *International Commercial Arbitration*, 2 uppl. 2014, s. 1317 ff. samt Howard M. Holtzmann och Joseph E. Neuhaus, *A Guide to The UNCITRAL Model Law On International Commercial Arbitration*, 1994, s. 259).

15. Begreppet ”rättsförhållande” innefattar inte bara de rättigheter och skyldigheter som har angetts i ett ursprungligt avtal. Även efterföljande rättsfakta som förändrar avtalsinnehållet faller inom begreppet och därmed inom tillämpningsområdet för en skiljeklausul i det ursprungliga avtalet (se ”Avräkningsavtalet” NJA 2017 s. 226 p. 14).

16. I andra fall kan grunden för partens talan ligga utanför skiljeklausulens omfattning (se ”Concorp I” NJA 2012 s. 183, där en talan grundad på ett försträckningsavtal ingånget i tiden före ett annat avtal med en skiljeklausul inte ansågs omfattad av skiljeklausulen; jfr ”Tupperware” NJA 2010 s. 734, där en prorogationsklausul i ett avtal inte gav en parts konkursbo rätt att föra en återvinningstalan vid prorogationsdomstolen).

17. En grund utanför det kontraktuella förhållandet kan dock också bedömas ligga innanför skiljeklausulens omfattning (se ”Vägmaterialet” NJA 2007 s. 475, där en utomobligatorisk grund för talan ansågs ha så nära samband med övriga grunder för talan att också den grunden omfattades av skiljeklausulen).

18. Bedömningen av om en tvist täcks av ett skiljeavtal kan ibland medföra att en skiljenämnd behöver göra en ingående analys av parternas mellanhavanden. Det finns i dessa fall anledning att utgå ifrån att parter i ett kommersiellt avtalsförhållande eftersträvar att tvister inom ramen för deras relation ska avgöras i ett och samma forum, eftersom en annan ordning medför risk för tidsutdräkt, ökade kostnader och motstridiga avgöranden i frågor som har samband med varandra (jfr bl.a. Born, a.a., s. 1317 ff.).

19. När en domstol i en klanderprocess ska överpröva skiljenämndens bedömning i behörighetsfrågan bör det beaktas att det normalt är skiljenämnden som har de bästa förutsättningarna att pröva frågan om sin egen behörighet. Detta talar för att utgångspunkten vid domstolens bedömning bör vara att skiljenämndens tolkning och bevisvärdering är riktig. (Jfr ”Fruits et Légumes” NJA 2003 s. 379.)

20. Med dessa utgångspunkter ska i klanderprocessen prövas om klanderkräranden har visat att skiljenämnden gjort en felaktig bedömning av skiljeavtalets omfattning. Om så är fallet ska skiljedomen upphävas; partiellt i den

mån det är praktiskt möjligt att låta skiljedomen bestå delvis (jfr prop. 1998/99:35 s. 235).

Bedömningen i detta fall

21. Skiljenämnden fann att dess behörighet enligt skiljeavtalet skulle bedömas och tolkas enligt svensk rätt (jfr 48 § skiljeförfarandelagen).

22. Skiljenämnden fann på grundval av utredningen i tvisten att de aktuella tilläggsarbetena hade utförts inom Entreprenadavtalets ram ("within the contractual framework between the Parties established by the Contract"). Den konstaterade att det var ostridigt att arbetena hade ett samband med entreprenadarbetena, att arbetena hade beställts efter det att Entreprenadavtalet hade sagts upp samt att parterna därefter hade etablerat en ordning för att förhandla och avtala om hur avvecklingen av deras avtalsrelation skulle ske. Mot denna bakgrund kom skiljenämnden till slutsatsen att Kocas anspråk avseende tilläggsarbetena täcktes av skiljeklausulen i Entreprenadavtalet.

23. Skiljenämnden noterade vidare att det var ostridigt att tilläggsarbetena hade utförts enligt fem separata avtal, vilka innehöll den av Belgor åberopade tvistlösningsklausulen. Enligt nämnden gav klausulen parterna en rätt, men inte en skyldighet, att hänskjuta tvister till "Minsk economic court". Klausulen uteslöt därför inte behörighet för skiljenämnden. Nämnden fann vidare att det rimligen kunde antas ha varit parternas gemensamma avsikt att alla tvister mellan dem skulle lösas i ett och samma forum. Det forum som de i första hand hade valt var skiljeförfarande enligt skiljeklausulen i Entreprenadavtalet, vilket bedömdes bäst stå i överensstämmelse med den gemensamma partsavsikten.

24. Vad Belgor har anfört i klanderområdet utgör inte grund för att underkänna skiljenämndens bedömning av parternas avtal om tvistlösning. Belgors talan i denna del ska därför avslås.

Har skiljenämnden överskridit sitt uppdrag eller begått ett handläggningsfel genom att inte pröva en tvistig omständighet?

Parternas talan i Högsta domstolen

25. Koca tillerkändes viss ränta i skiljeförfarandet. Kocas ränteyrkande utgick från att ränta skulle beräknas viss tid efter fakturadatum.

26. Enligt Belgor var frågan om startdag för ränta tvistig mellan parterna. Belgor invände att ränta skulle börja löpa viss tid efter det att Belgor mottagit fakturan ("15 calendar days after submission ... of the invoice") och anförde följande. Skiljenämnden utgick felaktigt från att parterna var överens om att räntan skulle beräknas från fakturadatum och prövade därmed inte Belgors invändning. Härigenom överskred nämnden sitt uppdrag enligt 34 § första stycket 2 skiljeförfarandelagen. Underlåtenheten utgjorde i vart fall ett grovt handläggningsfel enligt 34 § första stycket 6. Felet begicks utan Belgors vållande och det invercade sannolikt på utgången i målet. Skiljedomen ska därför upphävas, i första hand i sin helhet och i andra hand till den del som avser ränta (1 662 794 USD).

27. Enligt Koca gjorde skiljenämnden en materiell prövning av räntefrågan och kom fram till att räntan skulle beräknas från fakturadatum. Nämnden har inte överskridit sitt uppdrag eller begått något handläggningsfel. Om den skulle anses ha begått ett handläggningsfel har det i vart fall inte inverkat på utgången i skiljeförfarandet. Om fel har förekommit är det Belgor som har vållat felet.

Rättsliga utgångspunkter

28. Om en part påstår att en skiljenämnd har felaktigt uppfattat en sakomständighet som ostridig, uppkommer frågan om det har förekommit ett fel i skiljenämndens handläggning (se Stefan Lindskog, Skiljeförfarande. En kommentar, 2 uppl. 2012, s. 897 i not 180).

29. Skiljedomen ska inte upphävas om klanderkäranden kan anses ha varit vållande till att uppfattningen kommit att intas av nämnden.

30. För vållandebedömningen är det av betydelse om klanderkäranden kan visa att han förhållit sig på ett sådant sätt inför skiljenämnden att nämnden inte har fått fog för sin uppfattning (jfr ”Red Sea” NJA 1990 s. 419). Prövningen ska göras efter en helhetsbedömning av vad som förekommit inför skiljenämnden. Om det framkommer att skiljenämnden saknat fog för sin uppfattning ska därefter prövas om missuppfattningen sannolikt har inverkat på utgången.

31. Det är inte tillräckligt att det finns en beaktansvärd möjlighet att missuppfattningen inverkat, utan det krävs att det finns ett påtagligt samband mellan missuppfattningen och utgången (se prop. 1998/99:35 s. 148). Sambandet ska så långt möjligt och inom rimlighetens ram prövas utifrån den syn på rättsfrågan och med de övriga utgångspunkter som skiljenämnden redovisat i sina domskäl (jfr Lars Heuman, Skiljemannarätt, 1999, s. 636).

32. Möjligheten till upphävande av skiljedomen är utformad med avsikten att skapa en balans mellan parternas intresse av å ena sidan att skiljedomen ska innebära ett snabbt och slutligt avgörande av tvisten och å andra sidan att kunna påtala handläggningsfel som kvalitativt eller kvantitativt är av väsentlig betydelse (jfr prop. 1998/99:35 s. 148). Inverkan av ett handläggningsfel bör vara av rimlig betydelse för klanderkäranden för att kunna påtalas. Betydelsen bör relateras till den del av skiljedomen som kan komma att upphävas (jfr Lindskog, a.a., s. 891 i not 151).

Bedömningen i detta fall

33. Belgor invände i sitt svaromål till skiljenämnden mot att ränta skulle beräknas efter en förfallodag som inträffade viss tid efter fakturadatum. Bolaget hänvisade här till Entreprenadavtalet som anger att förfallodagen ska

räknas från ”submission ... of the invoice”. Nämnden har antecknat Belgors position i skiljedomen (punkt 48) men likväl uttalat att det var ostridigt att räntan skulle beräknas med utgångspunkt från fakturadatum (punkt 102).

34. Skiljenämndens uttalande kan antas ha byggt på ett förbiseende eller ett missförstånd. Eftersom Belgor får anses ha gjort sin position tydlig har skiljenämnden inte haft fog för sin uppfattning. Det är därför fråga om ett handläggningsfel.

35. Beträffande felets inverkan har Belgor åberopat utredning som tar sikte på en faktura avseende ett delbelopp. Såvitt framkommit uppgick felets kvantitativa inverkan avseende den fakturan till någon enstaka räntedag. Handläggningsfelets inverkan på skiljedomen i räntedelen kan inte – alldeles oavsett om det var fråga om en eller flera fakturor där det förelåg en sådan skillnad mellan fakturadag och räntedag – anses ha varit av rimlig betydelse för Belgor. Talan ska därför avslås i denna del.

36. Vid denna utgång prövar Högsta domstolen inte Kocas invändning att skiljenämnden gjort en materiell prövning av räntebestämmelsens innebörd.

Har skiljenämnden begått ett handläggningsfel genom att inte ge Belgor möjlighet att utföra sin talan?

Parternas talan i Högsta domstolen

37. Belgor har anfört att skiljenämnden avslagit bolagets framställningar om anstånd med att inkomma med en expertrapport och om att nämnden skulle utse en oberoende expert. Belgor framtogs därigenom möjligheten att bevisa att det förelåg fel i Kocas arbete. Skiljenämnden har därför begått ett handläggningsfel som inte vållats av Belgor och som påverkat utgången i tvisten.

38. Enligt Koca har skiljenämnden inte begått något handläggningsfel. Om så ändå skulle anses vara fallet har Belgor vållat felet genom sin processföring.

Rättsliga utgångspunkter

39. Skiljenämnden ska inom ramen för sin handläggning ge parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan. (Se 24 § första stycket skiljeförfarandelagen och SCC Skiljedomsregler 2010, § 19.2.) I ett förfarande enligt SCC Skiljedomsregler 2010 får skiljenämnden handlägga skiljeförfarandet på det sätt som skiljenämnden anser är lämpligt. En preliminär tidplan ska fastställas. Skiljenämnden har mandat att besluta bl.a. tid för när inlagor ska ges in med de handlingar som parten vill åberopa. Nämnden och parterna bör med omsorg verka för att den lagda tidplanen för handläggningen kan genomföras. Nämnden kan ge part anstånd om ett anstånd inte anses olämpligt. Vid den bedömningen ska hänsyn tas till när i förfarandet beslutet behöver fattas, den olägenhet anståndet kan innebära för motparten och övriga omständigheter. (Se §§ 19 och 23–25 i reglerna.)

40. Det är skiljenämnden som har de bästa förutsättningarna att bedöma om en anståndsbegäran ska beviljas eller avslås med beaktande av de skäl som parterna anför. Som utgångspunkt bör gälla att skiljenämndens beslut ska godtas om beslutet inte framstår som oförsvarligt. Vid denna bedömning bör hänsyn tas till den rättspraxis som utvecklats rörande artikel V 1 (b) i New Yorkkonventionen (se här till ”Robot Grader” NJA 2018 s. 291, särskilt p. 15 ff.).

41. En ytterligare förutsättning för att skiljenämndens handläggning av en anståndsfråga ska kunna leda till ett upphävande av skiljedomen är att den klandrande parten inte själv har vållat sin belägenhet. Det krävs att parten i skiljeförfarandet har åberopat sådana omständigheter som visar att denne var förhindrad att utföra sin talan i tid och att detta berodde på omständigheter

utanför partens kontroll som denne inte borde ha räknat med samt att tydligt godtagbara alternativ till talans utförande saknades.

42. Ett avslag på en parts begäran att skiljenämnden ska utse en egen sakkunnig kan inte utgöra ett handläggningsfel, om inte annat följer av skiljeavtalet.

Bedömningen i detta fall

43. Skiljenämnden utfärdade den 16 maj 2013 en preliminär tidplan. Belgor begärde anstånd med sitt svaromål från den 26 oktober 2013 till den 5 juni 2014 för att kunna ge in ett expertutlåtande med sitt svaromål. Nämnden medgav anstånd till den 1 december 2013. Den 7 mars 2014 beslutade nämnden i samråd med parterna att slutförhandling skulle äga rum den 10–12 september 2014.

44. Den 11 juli 2014 begärde Belgor att få ge in ett expertutlåtande, denna gång senast den 15 oktober 2014. Koca motsatte sig begäran. Skiljenämnden avtog Belgors begäran eftersom ett sådant anstånd skulle innebära att slutförhandlingen måste senareläggas. Belgor bereddes tillfälle att ge in ett utlåtande senast den 11 augusti 2014 och då baserat på den kunskap experten vid den tidpunkten hade tillgång till. Skiljenämnden uttalade att det skulle vara möjligt att senare begära att få ge in ett supplement till utlåtandet.

45. Under slutförhandlingen begärde Belgor på nytt att få ge in ett expertutlåtande vid en senare tidpunkt. Skiljenämnden avtog begäran, eftersom det skulle försena förfarandet utan godtagbara skäl. Nämnden angav också att ett sådant utlåtande inte skulle kunna ha någon beaktansvärd betydelse i fråga om Kocas käromål. Enligt nämnden skulle utlåtandets betydelse vara begränsad till Belgors genkärsmål. Skiljenämnden noterade att dess beslut inte hindrade att Belgor återkallade sitt genkärsmål för att driva det i ett nytt skiljeförfarande.

46. Sedan Belgor i januari 2015 begärt att skiljenämnden skulle utse en expert för att bedöma kvaliteten på Kocas arbeten och nämnden avslagit denna begäran meddelades skiljedom den 3 april 2015.

47. Med hänsyn till vad som framkommit om förfarandet har Belgor inte visat att skiljenämndens handläggning var oförsvarlig. Talan ska därför avslås i denna del.

Har skiljenämnden begått ett handläggningsfel genom att ge en skiljedom utan stöd i bevisning?

48. Belgor har gjort gällande att skiljenämnden bifallit Kocas talan trots att Koca inte har presenterat någon bevisning till stöd för sitt yrkande om ersättning för maskiner och utrustning. Koca har anfört att bevisning åberopades och att skiljenämnden prövat Belgors invändningar i sak.

49. Skiljenämndens bedömning av frågor rörande bevisbörda och beviskrav utgör en del av den materiella prövningen. Även om skiljenämnden har gjort sig skyldig till ett fel i något av dessa avseenden föreligger inte något uppdragsöverskridande eller handläggningsfel.

50. Belgor har inte påvisat något uppdragsöverskridande eller handläggningsfel, varför bolagets talan ska avslås också i denna del.

Kostnadsfrågor

51. Vid denna utgång ska Belgor ersätta Koca för dess kostnader i hovrätten.

52. Belgor ska ersätta Koca också för dess kostnader i Högsta domstolen.

53. Vid bedömningen av skäligheten i yrkade belopp bör beaktas hur de sammanlagda ombudskostnaderna fördelar sig på respektive part i respektive instans. Det saknas skäl att ifrågasätta det belopp Koca yrkat i hovrätten.

